9. 11. 2001

Vezměte, prosíme, na vědomí, že text článku odpovídá platné právní úpravě ke dni publikace.

Historie územní samosprávy

Vývoj samosprávy od jejích počátků až do dnešní doby má vliv na současnou podobu územní samosprávy na našem území. Z historického hlediska se jeví jako velmi důležitý fakt, jakým způsobem proběhla v daném státě dělba moci. Současnou právní úpravu potom zásadním způsobem ovlivňuje skutečnost, jakým způsobem z historického hlediska probíhala decentralizace.

Vývoj samosprávy od jejích počátků až do dnešní doby má vliv na současnou podobu územní samosprávy na našem území. Z historického hlediska se jeví jako velmi důležitý fakt, jakým způsobem proběhla v daném státě dělba moci. Současnou právní úpravu potom zásadním způsobem ovlivňuje skutečnost, jakým způsobem z historického hlediska probíhala decentralizace. Odlišný systém samosprávy existuje v zemích, kde neexistovala silná centrální moc na rozdíl od naší země, která musela projít procesem decentralizace.

Historické kořeny samosprávy můžeme spatřovat v tzv. institutu selfgovernmentu, který od 9. století fungoval v Anglii. Pro tento druh samosprávy bylo typické, že byla úzce propojena se soudnictvím a neexistencí volených orgánů samosprávy.

Až od 19. století lze začít mluvit o moderní samosprávě, a to hlavně v souvislosti s myšlenkovým proudem, kdy právo na samosprávu bylo prezentováno jako přirozenoprávní nárok rovný jiným základním právům.

V našich zemích je vznik samosprávy spojen s vydáním Stadionova prozatímního obecního zřízení z roku 1849. Působnost Stadionovy obce je dvojí. Obec obstarává především své vlastní věci (was das Interesse der Gemeide zunächst berűhrt und innerhalb ihrer Grenzen vollstästanding durchfuhrbar ist). Pro tuto působnost má obecní zřízení příznačný výraz: přirozená: odpovídá to duchu doby. Stadionovu zřízení je to veličina známá z tehdejších myšlenkových proudů. V této působnosti nemůže obec býti obmezována mimo případy v zákoně předvídané (Slovník veřejného práva československého, uspořádal JUDr. J. Havelka, Brno, 1938, str. 2). Na území Čech, Moravy a Slezska byla působnost obcí rozdělena na samostatnou a přenesenou. Přenesená působnost byla založena pouze zákonem. K přenesené působnosti patřila i soudní pravomoc obcí, resp. jejich starostů, která se vztahovala na přestupky proti zákonům a nařízením o místní policii. Starosta mohl udílet tresty vězení. Dozor nad činnostmi obcí, jakožto územních samospráv, vykonávala státní správa. Postavení okresních samospráv bylo upraveno říšským obecním zákonem z roku 1862 a zemským zákonem z roku 1864 (Pavlíček a kolektiv, Ústavní právo a státověda, Linde, 1998, Praha, str. 332). Podle prosincové ústavy (č. 141/1867 ř.z.) přešla do výlučné příslušnosti zemských sněmů veškerá legislativní úprava obecních věcí až na tzv. věci domovskoprávní.

Prvorepubliková úprava byla založena na pokračování v modelu uplatňovaném v rámci monarchie. K určité reorganizaci samosprávy došlo zákonem č. 126/1920 Sb. o zřízení župních a okresních úřadů v republice Československé. Politickým převratem roku 1918, jenž dospěl v zápětí v osamostatnění národa českého, dostala se na přetřes i otázka reformy veřejné správy, o které tak dlouho a důkladně bylo uvažováno v bývalém Rakousku. Prostým důsledkem onoho převratu bylo, že úlohy zastánců a odpůrců dosavadní úpravy místní samosprávy a jejího poměru ku správě státní se změnily: pro český národ odpadl nejdůležitější důvod (tj. národostně – politický), pro který dosud byl jejím zastáncem,

pro národ německý neměla ve změněných poměrech bývalá snaha po tuhé centralizaci, tj. ovládnutí celého aparátu správního z jediného střediska a zničení jediného zbytku, který této snaze odporoval, tj. korunních zemí jako „ historických individualit “, žádného smyslu. Nastala tedy – s politického hlediska – záměna úloh a tím se vysvětluje, že v revolučním Národním shromáždění našla se většina pro osnovu zákona, jímž dosavadní organizace veřejné správy od základů byla změněna (Weyr, Fr.: Soustava československého práva státního, Brno, 1921, str. 242). Nejdůležitější částí tohoto zákona je § 9 ve kterém je uvedeno: „ Dosavadní okresy zastupitelské v Čechách, silniční okresy na Moravě a v Slezsku a župy na Slovensku a všechny orgány těchto korporací, zejména okresní zastupitelstva a výbory v Čechách, silniční výbory na Moravě a v Slezsku správní výbory, slúžnovské úřady na Slovensku, dále zemské a okresní politické správy v Čechách, na Moravě a v Slezsku se zrušují a zastavují svou činnost“ (zákon č. 126 / 1920 Sb., o zřízení župních a okresních úřadů v republice Československé). V této souvislosti je třeba připomenout, že bylo ponecháno na vládě, aby určila nařízením počátek účinnosti zákona, tato skutečnost byla odrazen nemožnosti, aby výše uvedené změny vstoupily ihned v život.

V Čechách a na Moravě župy nikdy nebyly vytvořeny. Zákon počítal s vládním nařízením, které mělo některá ustanovení zákona provést. Vládní nařízení však bylo vydáno pouze pro Slovensko a Podkarpatskou Rus. Úpravu, která byla uskutečněna přinesl až zákon 126/1927 Sb. o organizaci politické správy. Nově zavedl země (čtyři země místo dříve upravených dvaceti žup), unifikoval správu (překonal rozdílnou organizaci správy v jednotlivých zemích), a pokusil se spojit státní správu a samosprávu. Na správě zemské a okresní (vykonané zemskými a okresními úřady v čele se zemským prezidentem, popř. okresním hejtmanem), „ se účastní občanstvo “ zemskými, popř. okresními zastupitelstvy a výbory. Zákon vycházel z toho, že těžištěm práce zastupitelstev a výborů bude především poradní funkce, zatímco výkon „vrchnostenské “ správy svěřoval hlavně úřadům. Potud byla provedena výrazná centralizace (Veřejná správa a právo, Pocta D. Hendrychovi k 70. narozeninám, uspořádal Mikule a kolektiv, Vladimír Vopálka, O územní samosprávě, C.H.Beck, 1997, Praha, str. 71).

Působnost zemských zastupitelstev byla vymezena především v § 30 zákona č. 126/1920 Sb. ve znění zákona č. 126/1927, a to tak, že zemské zastupitelstvo má působnost zejména hospodářskou a správní.

Po roce 1945 byl vytvořen nový systém správy, kdy byla vytvořena soustava národních výborů jako orgánů zastupitelských a vedle ní ve stejných obvodech byla vytvořena soustava orgánů veřejné správy, přičemž rozdíl mezi výkonem státní moci a samosprávy byl formálně zachován. K podstatným změnám došlo však po roce 1948, kdy se národní výbory staly podřízené státnímu centrálnímu plánování.

Obce stejně jako okresy a kraje (které podle zákona č. 280/1948 Sb. nahradily země), ztratily atributy právnických osob, včetně vlastního majetku. Ani snahy o obnovení samosprávných prvků po roce 1967, zejména úprava tzv. samostatné působnosti národních výborů, podstatu systému výrazněji nezasáhly.

V roce 1990 došlo k odstranění soustavy národních výborů novým obecním zřízením, které obnovilo obecní samosprávu.

© EPRAVO.CZ – Sbírka zákonů, judikatura, právo | www.epravo.cz

© EPRAVO.CZ – Sbírka zákonů, judikatura, právo | www.epravo.cz

Další články:

- Účinky rozhodnutí o úpadku v praxi
- Nezpůsobilý poddodavatel ve veřejné zakázce: kdy může zadavatel zůstat nečinný?
- Kdy se z nesplaceného úvěru stane trestný čin? Úvěrový podvod v praxi
- Lze sjednat kupní smlouvu s „utajenou“ kupní cenou?
- Pracovněprávní dokumenty a elektronický podpis – když certifikát vyprší dříve než archivační lhůta
- 10 otázek pro … Janu Andresovou
- Souhrn významných událostí ze světa práva
- Novela stavebního zákona: přehled změn a dopadů do praxe po dokončení legislativního procesu
- Nové nařízení EU o obalech a obalových odpadech: kdo všechno může být výrobcem?
- Energetická náročnost budovy jako cenotvorný faktor
- Okamžité zrušení pracovního poměru vs. výpověď podle ust. § 52 písm. g) zákoníku práce